

DEDE KORKUT HİKÂYELERİNDEN “UŞUN KOCA OĞLU SEGREK DESTANI” HİKAYESİNİN GÖSTERGEBİLİM İŞİĞİNDA İNCELENMESİ

Investigation Of The Story “Uşun Koca Oğlu Segrek Destanı” From The Stories Of Dede Korkut In The Light Of Semiotics

Dr. Öğr. Üyesi Murat SAĞLAM

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Yeni Medya Bölümü, Karaman/Türkiye

ORCID ID: 0000-0001-8036-7942

Erdal DEMİR

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Entitüsü, Yeni Medya Yüksek Lisans Öğrencisi, Karaman/Türkiye

ORCID ID: 0000-0001-8815-0860

Cite As: Sağlam, M. & Demir, E. (2021). “Dede Korkut Hikâyelerinden “Uşun Koca Oğlu Segrek Destanı” Hikayesinin Göstergebilim Işığında İncelenmesi”, International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 7(51): 2799-2806

ÖZET

12 hikâyeden oluşan Dede Korkut Hikâyeleri, Türk kültürünün eşsiz şaheserleri olması ve Türk edebiyatında anlatıma dayalı eserler arasında önemli bir konuma sahip olması sebebiyle birçok incelemeye konu olmuştur. İster yazılı isterse sözlü olsun, edebî özellikler taşıyan Dede Korkut Hikâyelerinin çeşitli inceleme yöntemlerine göre araştırılması bu hikâyelerin ne kadar derin anlamlar taşıdığına bir göstergesidir. Biri Dresden’de, diğeri Vatikan’da olmak üzere iki nüshası olan bu Oğuz hikâyelerinden “Uşun Koca Oğlu Segrek Destanı” Saussure’ün ortaya atıp, Hjelmslev’in geliştirerek Greimas’ın kuramını oluşturduğu “Göstergebilim” yöntemine göre çözümlenmeye çalışılacaktır. Daha önce bu şekilde çalışılmamış olan bu hikâyede göstergebilimsel çözümlemenin yazınsal nitelikli bir metne nasıl uygulanabilir sorusu cevaplanarak Greimas’ın önerdiği eyleyenler modelinin uygulanması bu çalışmanın temel amacını oluşturacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut Hikâyeleri, Uşun Koca Oğlu Segrek, Göstergebilim, Türk Kültürü, Nüsha

ABSTRACT

Dede Korkut Stories, consisting of 12 stories, have been the subject of many studies because they are unique masterpieces of Turkish culture and have an important position among narrative works in Turkish literature. The investigation of Dede Korkut Stories, which have literary features, whether written or oral, according to various analysis methods is an indication of how deep these stories have. Among these Oghuz stories, one of which has two copies, one in Dresden and the other in the Vatican, the "Uşun Koca Oğlu Segrek Destanı" will be tried to be analyzed according to the "Semiology" method, which was put forward by Saussure and developed by Hjelmslev and formed the theory of Greimas. In this story, which has not been studied in this way before, the question of how semiotic analysis can be applied to a literary text will be answered and the application of the agent model proposed by Greimas will form the main purpose of this study.

Key words: Dede Korkut Stories, Uşun Koca Oğlu Segrek, Semiotics, Turkish Culture, Copy

1. GİRİŞ

İletişimin temel unsurları arasında yer alan göstergeler “kendisinden başka bir şeye işaret eden, temsili olan ve yorumlanabilen her türlü cisim, durum veya olay” olarak ifade edilmektedir. Algılayabildiğimiz hususlar ve bu esnada görünenin arkasındaki gerçeği anlamak ve yorumlamak için kullandığımız bu anlamlandırma şekli “semiyotik veya gösterge bilim” adıyla bütün bu etmenleri sistemli bir şekilde inceleyen bir bilim dalına dönüşmüştür. Bu bilim dalının geçmişine bakıldığında gelişim safhasının belli aşamalardan geçtiği görülmektedir. “Prag dilbilim çevresinden Roman Jakobson ve Troubetzkoy’un, Saussure’ün araştırmalarını yaygınlaştırması, Kopenhag dilbilim çevresinden Hjelmslev’in dizgeleştirmesi, Benveniste’in söyleme uygulaması, Barthes’in anlaşılabilir bir dile indirmesi ve nihayet Greimas’ın kuram ve yöntem olarak ortaya koyması” (Kıran, 1990: 51) ile geliştiği ve yaygınlaştığı kaynaklarca tespit edilmiştir.

Göstergebilimin bilinen iki öncüsünden birincisi Charles Sanders Peirce, diğeri İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure’dür. Peirce, “Tüm evren, yalnızca göstergelerden oluşmamış olsa bile, göstergelerle dolup taşar” sözüyle nesnelere göstergebilime konu olabileceğini açıklamaktadır (Altunkaya 2012, 762). Saussure tarafından 1916 yılında yayınlanan Cours de linguistique générale (Genel Dilbilim Dersleri) kitabında ilke olarak göstergebilim varlığını savunmuştur (Barthes 2009, 27). Anlatı metinleri, diğer bilim dallarına da konu olmuştur. İşte bu değişik alanlar kendi alanlarıyla ilgili çalışmalarda anlatıyı çözümleme aşamasında bu verilerden yararlanmışlardır (Gürçay, 2016: 25). Yazınsal Göstergebilim, anlatılara farklı bir bakış açısı kazandırma düşüncesini taşımaktadır. Bakış açısı olarak çok anlamlı anlatılara eğilimi, anlatının içerisinde

tutarlı bağıntılar ve ilişkiler oluşturmak suretiyle metni yeniden yapılandırarak, metnin oluşum sürecini ortaya koymaya çalışır (Kuzu, 2004: 35).

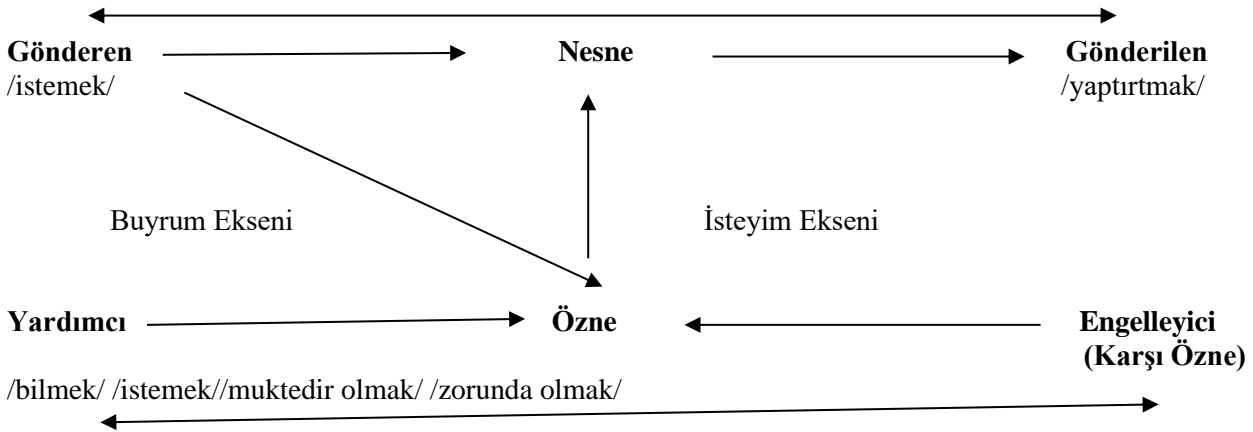
Greimas'ın geliştirdiği bu kurama göre çözümlemek istediğimiz “Usun Koca Oğlu Segrek Destanı”, Dresden nüshasına göre “Dede Korkut Hikâyeleri'nin” 10. sırasında yer alan bir Oğuz hikâyesidir. 12 hikâyeden oluşan bu kıymetli eserin asıl adı “Kitab-ı Dede Korkut Alâ Lisân-ı Tâife-i Oğuzhan (Oğuz Boyları Dilince Yazılmış Dede Korkut Kitabı)’dır. Destansı hikâye türünün en önemli eserlerinden olan bu hikâyelerin iki nüshası ele geçmiştir. Bunlardan birincisi 150 yıl önce Dresden Kral Kitaplığında bulunmuş olan 12 hikâyeden ibaret tam nüshadır. İkincisi, 1950’de Vatikan Kitaplığında ele geçen 6 hikâyelik eksik nüshadır. Vatikan yazmasında olan altı hikâye, Dresden yazmasındaki altı hikâyenin aynıdır. Ancak ufak tefek kelime ve cümle farkları vardır. Eski ve tam nüsha olduğu için Dede Korkut hakkındaki bütün inceleme ve araştırmalar, Dresden yazması üzerinden yapılmıştır. Bu yazmayı bulan Fleischer’den sonra, ilk önemli araştırmaları H. F. Vön Diez (1811–1815) ile W. Barthold (1894) yapmıştır” (Özbay, Karakuş Tayşi, 2011; 25).

2. YÖNTEM

Bu çalışmada Türkiye’de Dede Korkut Hikâyeleri’nin çeviri yazısı (transkripsiyonu) üzerine araştırmalar yaparak eserler üreten Muharrem Ergin’in yayınına dikkate alınarak çözümleme yapılacak ve hikâyenin transkripsiyonunu çeviri olarak değil, bir metin olarak ele alınmaya çalışılacaktır. Bu hikâyede göstergebilimsel çözümlemenin yazınsal nitelikli bir metne nasıl uygulanabilir sorusu cevaplanarak Greimas’ın önerdiği eyleyenler modelinin uygulanması bu çalışmanın temel amacını oluşturacaktır.

3. HİKÂYENİN KESİTLERE AYRILMASI (ANLATISAL DÜZEY)

A. J. Greimas’ın geliştirdiği gösterge bilim kuramındaki “eyleyenler modeline” göre anlatısal düzeyin birimleri eyleyenlerdir. Eyleyen adı verilen unsurlar eylemleri ve diğer eyleyenlerle olan ilişkileri sayesinde tanımlanırlar. Herhangi bir anlatı düzeyinin oluşması için bir başlangıç durumu ile bir sonuç durumu ve bu iki durum arasındaki temel dönüşümü, edim sözcünü gerçekleştirerek dönüştürecek bir öznenin varlığına ihtiyaç duyulmaktadır (A. J. Greimas, 1983; 49). Daha doğrusu anlatı kişileri eylemlere bağlı olarak çözümlenebilmekte ve anlatının temel kişisi özne olarak belirlenmektedir. Mehmet Rifat’ın *Göstergebilimin ABC’si* isimli eserinde gösterdiği *eyleyenler şeması* (Rifat, 2009: 74) ile gösterge bilimde eyleyenler “gönderen, özne, nesne, gönderilen, yardımcı ve engelleyici” altılısından oluşan şema benzerlik göstermektedir (Kıran, 2003: 124). A. J. Greimas bunu şu şekilde göstermektedir:

Şekil 1: İletişim Ekseni (Kıran,2003:124)

Şemada da görüldüğü gibi gönderen ile gönderilen arasındaki ilişki, iletişimsel eksen içinde kendini gösterirken özne, nesne ilişkisi isteğe bağlı olarak gelişmektedir. Diğer taraftan yardımcı- engelleyici ilişkisi ise biraz kuvvet ve güce bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle kavramlara bakılırsa burada adı geçen özne ve nesne terimleri dilbilgisel algılanmamalıdır. Özne genellikle önemli olaylara katılan eyleyen nesne ise kahramanın elde etmeyi istediği husus ya da hedefidir.

Bu açıklamalardan sonra anlatısal düzeyde olay örgüsündeki eklenmelere göre bu hikâyenin 5 kesite ayrıldığını söyleyebiliriz. Bunlar;

3.1. Giriş Durumu (Eğreğin Kazan Beyden akın dilemesi)

Kesit 1: kesit, hikâyenin giriş yani hazırlık kesitini oluşturmaktadır.

Bu bölümde hikâyenin uzam ve zaman açısından ilk belirlemeleri ortaya çıkmaktadır. Böylece daha sonra gelişecek olan aşamalara ve gelişim evrelerine başlangıç yapılmaktadır. Ahmet Caferoğlu, av konusuyla ilgili örf ve adetler sonraki dönemlerde toplum yaşamında sosyal bir müessese olarak şekillenmiştir (Caferoğlu, 1972). Giriş kısmında hikâyenin genel anlatı izlencesi verilmektedir: “Eğrek bey olabilmek için Kazan beyden akın istemektedir”. Bu bölümde, “Gönderen” işlevini üstlenen “Ters Uzamış” (Özne₃= Ö₃ olarak gösterilecektir). Özne görevini üstlenen “Eğrek Bey’den” (Özne₁= Ö₁ olarak gösterilecektir) belli bir izlenceyi gerçekleştirmesi istenir. Hikâyeye, öznel arasındaki sözdizimsel ve mantıksal açıdan bakılırsa, Ö₃ (Ters Uzamış = Bey), Ö₁’i (Eğrek’i) harekete geçirmektedir. Bir başka deyişle hikâyenin anlatı izlencesinde “Etkileyen” Ö₃ pozisyonundaki “Ters Uzamış (Bey)” ile “Etkilenen” Ö₁ pozisyonundaki “Eğrek” arasındaki bağlantı göze çarpmaktadır. Aslında Ö₁, Ö₃’ün isteğine karşı çıkmadan kabul eder. Çünkü bey olmak için cesaret gösterip savaşarak ün yapmak için en doğal bir beklentidir. Böylece Ö₃ ve Ö₁, “(tasarı anlamında) kahramanın bey olmak” için (Özne₂= Ö₂ olarak gösterilecek) akın düzenlemeye başlar.

“Egrek der: Bre Ters Uzamış, baş kesip kan dökmek hüner midir? dedi.

Evet hünerdir ya!

Ters Uzamış’ın sözü Egreğe tesir etti.

Kalktı Kazan Bey’den akın diledi.

Akın verdi. İlan etti, akıncı toplandı.

Üç yüz mızraklı yiğit bunun yanına cem oldu.” (Anonim, 2007:164).

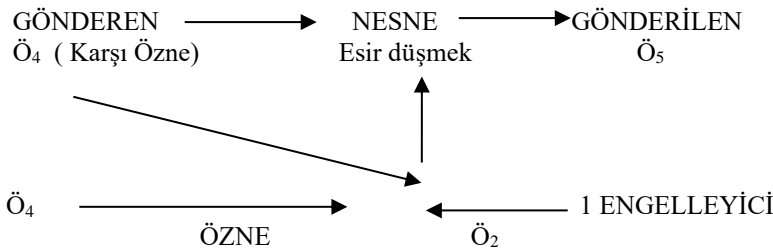
Bu açıklamalardan sonra Kesit 1’i şöyle biçimlendirebiliriz:

GÖNDEREN	ÖZNE	NESNE	GÖNDERİLEN
Ö ₃	Ö ₁	(Bey olma isteği)	Ö ₂

1. Kesitin sonunda, anlatı izlencesi belli bir düzen içinde olay akışını etkilemektedir.

3.2 Tasarı Aşamasının Yavaş Yavaş Gerçeğe Dönüşüm Durumu (Engelleyici Kara Tekürün Karşı Özne olarak ortaya çıkması)

Kesit 2, tasarı aşamasının gerçeğe dönüşerek Ö₂’nin (Kara Tekür adıyla) hikâyeye katılmasıyla başlamaktadır. Bu bölüme yeni bir Özne (Ö₄) eklenmektedir. “Kara Tekürün casusu” rolündeki Ö₄’nin ortaya çıkmasıyla anlatı izlencesinin farklılaşmaya başladığı görülmektedir. Ö₄ bazı planlar yaparak kâfirleri üzerlerine saldırmaya “1 Engelleyici (Kara elbiseli altıyüz kâfir)” ile zorlaştırmak istemektedir. Altı yüz kara elbiseli kâfir (Ö₅) oluşturmuştur. Bu kesitte aslında Ö₄ “Kara Tekür” açısından bakılırsa bir Karşı Özne’dir. Bu kesitteki eyleyenler Ö₄’e göre yerleştirildiğinde aşağıdaki şekilde bir eyleyen şeması oluşmaktadır:

Şekil 2: Gönderen ve Karşı Özne Ekseni (Greimas,1983; 49).

Daha önce aktarıldığı gibi Greimas’ın eyleyenleri, öznel tarafından gerçekleştirilir ve bir özne birden çok eyleyeni gerçekleştirebilirken, tek bir eyleyenin de birkaç özne tarafından gerçekleştirilebilmesi muhtemeldir.(Greimas,1983; 49, 1979; 161).

“Meğer Kara Tekür’ün casusu var idi, bunları gördü, gelip der: Bre Oğuz’dan bir bölük atlı geldi, korunun kapısını ufalttılar, Yaman, deli dolu, yavuz atlarının eyerlerini alıp giyimlerini çıkardılar, bre ne duruyorsunuz? dedi.

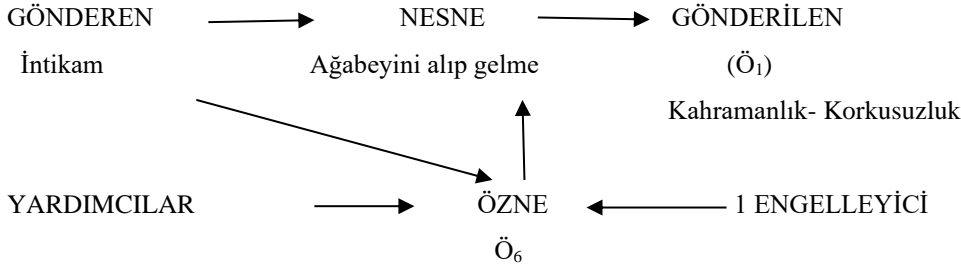
Altı yüz kara elbiseli kâfir bunların üzerine saldırdılar. Yiğitleri öldürdüler. Egreği tuttular. Alınca Kalesinde zindana attılar.” (Anonim, 2007:164).

Bu kesitte de bir Ö₄’ün (gönderen, karşı özne) birden çok eyleyeni gerçekleştirdiği görülmektedir.

3.3 Eyleme Geçiş (Segrek'in Kardeşi Eğreki almak İçin Hareket Etmesi)

"Baba ana ağlaşıp Kazan'a adam gönderdiler. Oğlan kardeşini andı gider, bize ne öğüt verirsin dediler. Kazan der: Ayağına at kösteğini vurun dedi. Yavuklusu vardı, acele düğün dernek ettiler. Attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestirdiler." (Anonim, 2007: 168).

Bu bölüm, Ö₆'nın (Seyrek = küçük kardeş) gerekli bilgileri edindikten sonra anlatı da gelişen olayları ve eyleme geçilmesinin anlatıldığı kesiti içermektedir. Ö₂'nin ağabeyini esir almasına Ö₆ (Seyrek = Küçük Kardeş) atını "Yiğit aygır" olarak gösterilecektir. Ö₄'ün "Kara Tekürün" saraydaki zindanından 1 Engelleyiciyi" öldürerek Ö₆'yı (Eğreki) alarak geri dönüş için yola koyulur. Ö₁'e göre düzenlenen eyleyen şemasını ise şu şekilde gösterilebilir:

Şekil 3: Ö₁'e Göre Düzenlenen Eyleyen Eksenini (Greimas,1983; 49).

Kesit 3'ün sonunda Ö₆ korkusuzluk ve kahramanlık göstererek isteğine ulaşmıştır.

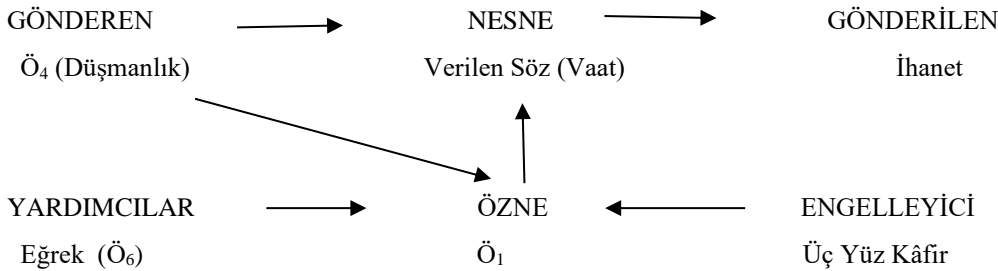
3.4 Geri Dönüş (Oğuz'a Geri Dönüşteki Ö₄'in İhaneti)

Geri dönüş yolunda Ö₄ verdiği sözü tutmayarak Ö₁ (Eğrek) ve Ö₆'nin (Seyrek= Küçük kardeş) peşine anlatı izlencesinde "Engelleyici" eyleyenler olarak nitelendirilen "üç yüz kâfiri" göndererek ihanetini açıkça belli etmektedir. Ancak Ö₆, Ö₁'e yardım ederek ona olan sadakatini göstermekten çekinmemiştir.

"Geldiler Eğreğe dediler: Yiğit sana Tekür himmet eyledi, surda bir deli yiğit yolcunun yola gidenin, çobanın çoluğun ekmeğini alıyor, tut o deliyi oldur, seni bırakı verelim var git dediler. Pekâlâ dedi.

Eğreği zindandan çıkardılar. Saçını sakalını tıraş ettiler. Bir at, bir kılıç verdiler. Üç yüz kâfiri ona arkadaşlığa verdiler. Oğlanın üzerine geldiler." (Anonim, 2007:172).

Bu kesitin eyleyen şeması aşağıdaki gibi oluşturulabilir:

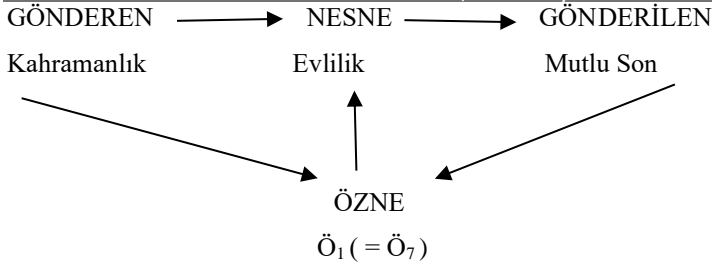

Şekil 4: Ö₄ verdiği sözü tutmayarak İhanetini anlatan Eyleyen Şeması (Greimas,1983; 49).

Dede Korkut hikâyeleri, Oğuz Türklerinin kahramanlık destanını anlattığı için bu kesitte bu durumun, özne tarafından, bir zaman ve uzam kesitinde yaşadığı deneyimin yine bir zaman ve uzam kesitinde aktarılmasının oluşması ile şekillenen bütünü oluşturmaktadır. Bu anlatıda karmaşık bir yapı göze çarpmamaktadır. Zaten Dede Korkut hikâyelerinde günlük olaylar basit, kısa cümlelerle anlatıldığı için sade ve duru bir Türkçe kullanılmıştır.

3.5 Eve Dönüş (Mutlu Sonla Eve Dönüş)

Olumlu sonuçlanan bu kesitte, olayların sona ererek arzu edilen "kahramanların evlenme istekleri" yerine getirilmiş ve ilk kesitteki temel anlatı izlencesi gerçekleşmiş olur. Son kesitin eyleyen şeması aşağıdaki gibidir:

Şekil 5: Mutlu Sonla Eve Dönüş Eyleyen Şeması (Kıran,2003:124)

“Kanlı kafir elinden kardeşçliğini çekip aldı. Ak sakallı babasına müjdecî gönderde babam bana karşı gelsin dedi. Uşun Koca'ya haberci geldi. Müjde, gözüün aydın, oğulların ikisi beraber sağ esen geldi dediler. Koca işitip şad oldu. Gümbür gümbür davullar çalındı. Altın tunç borular öttürüldü. O gün alaca büyük otağlar dikildi. Artan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kesildi. Koca Bey oğullarına karşı geldi. Attan indi, oğlanları ile kucaklaşa kucaklaşa görüştü. İyi misiniz, esen misiniz oğullar dedi. Gölgeği altınlıca odasına geldiler. Eğlence, yemek içmek oldu. Büyük oğlana da güzel gelin getirdi. İki kardeş birbirine sağdıç oldular. Gelin odalarına koşturup indiler, murada maksuda eriştiler. Dedem Korkut gelip destan söyledi, deyiş dedi” (Anonim, 2007:176).

Böylece “kahramanlık” sayesinde anlatı izlencesi sona ermiştir. Dede Korkut hikâyelerinin hepsinde kurgu bakımından ortak noktalar vardır. Her metnin başında kahraman bazı haksızlıklara ya da kötülöklere uğrar ve bunlarla baş etmeye çalışır. Metinlerin ortalarında kahramanlar birbirine benzer tehlikelerle karşılaşır. Bu tehlike genelde kâfirdir. Kahramanın başı derde girer ve kahramanlar sonunda her türlü zorluğu yener (Üstünova, 2008; 139). Hikâyelerde kahramanlar çok güçlü olduklarından tek başlarına bir orduyla savaşacak yeteneklere sahiptirler. Hikâyemizin Ö₁'i de bu yeteneklere sahip olduğundan Kesit 3’de kimsenin yenemediği “Kara Kafirleri” öldürmüştür. Sadece “kahramanlık” olgusu değil aynı zamanda “mutlu sonda” bu hikâyelerin ortak özelliklerini içermektedir. Dede Korkut hikâyelerinde mutlu sonla birlikte kahramanların başarıları onaylanmış olur.

4. HİKÂYEDEKİ KİŞİLER VE BAKIŞ AÇILARI (BETİSEL-İZLEKSEL DÜZEY)

Kesitler incelenirken anlatı izlencesinin düzeni ve özneler arası ilişkiler de çözümlenmeye çalışılmıştı. Ancak hikâyede yer alan kişilerin “bakış açıları”, zaman ve uzam ile ilgili bilgiler verilmemişti. Zaten her anlatı belli bir uzamda, belli bir zaman içinde ve belli kişiler etrafında gelişir. Uygulamada bir söylemin anlatı düzeyine erişebilmesi için, en azından belli bir yerde ve belli bir zamanda bir söyleme dönüşmesi, düşünme ya da yapma edimiyle donatılmış bir kişiyi içermesi gerekir (Yücel, 1979: 13). Bu düzeyde ilk önce anlatı yapısında tespit edilen kişileri ve bakış açıları incelenmeye çalışılmıştır:

4.1 Ters Uzamış “bakış açısı”

Hikâyede bey otağında yer alabilmek için kahramanlık yapılması gerektiğini anlatmıştır.

4.2 Kara Tekür “bakış açısı”

Kara tekür, gerçek kimliğini ilk başlarda belli etmektedir. Zalim ve hilekar bir kişiliği temsil etmektedir ve daima bir şeyi elde etmek için hileye başvuran tekin olmayan hilebaz bir şekilde anlatılmıştır.

4.3 Eğrek ve Seyrek “bakış açısı”

Eğrek ve Seyrek kardeşler gözü pek, kahraman, yiğit kişilerdir. Evleneceği kıza önce vaadini yerine getireceğini söyleyen bu yiğit, üzerine düşenleri gerçekleştirir ancak olayları kendisine görüldüğü şekliyle kabul ederek neredeyse ölümlü burun buruna geldiği kahraman ve yiğit kişi olarak görülmüştür.

4.4. Gelin Kız “bakış açısı”

Dede Korkut hikâyelerinde kahramanlık, yalnız erkeklere has bir özellik değildir. Kızlar da erkekler kadar yiğit olmalıdır. Gelin kız kocası Seyreki dualı elleriyle beklemekte olduğunu kahraman ve sadık bir şekilde ifade edilmiştir.

4.5 Anlatıcı’nın “bakış açısı”

Anlatıcı, bölümler içinde olayları ve bu olaylar içindeki değişimleri çok ayrıntıya girmeden aktarmaya çalışmıştır.

Bu bakış açılarından yola çıkarak kişilerin anlam boyutundaki değerlerine bakılacak olursa anlatıdaki en işlevsel rolün Kan Turalı adlı karakterde olduğu görülecektir. Kahramanlık vasfıyla yiğit ve mert davranışlarından dolayı okurda önemli bir etki yaratılmaya çalışarak sergilediği davranışlarla hikâyeye içinde takdir edilmektedir.

5. HİKÂYEDEKİ UZAM, ZAMAN VE İŞLEV İLİŞKİSİ

5.1. Hikâyede Uzam

Metnin her düzeyinde uzam, yer alır. Uzamın ögeleri karşılıklı bağımlılık ilişkisi içindedir. Anlam da bu iletişimden doğar (Kıran ve Kıran, 2000). Hikâyede işlevi olan iki tane uzam görülmektedir. Bir tanesi Oğuz diyarı, ikincisi ise Alınca Kalesidir. Hikâyedeki dizimi ise şu şekildedir:

Oğuz Diyarı

Adı geçen uzam, hikâyenin anlatı boyutu açısından hazırlandığı kısmı göstermektedir. Burası Uşun Koca ve ailesinin oturduğu uzamdır. Bu uzam, her ikisi için yiğitlik, kahramanlık ve mutluluk simgesidir.

Alınca Kalesi

Kara Tekür'ün zorluklarla mücadele ederek isteğine ulaştığı uzamdır. Burası düşmanlık, ihanet ve sözün tutulmadığını gösteren kısmı temsil etmektedir.

Görüldüğü gibi hikâyedeki uzamlar gerçek dünyaya işaret etmektedir. Gerçek dünya bilgisiyle anlatılanların gerçeklik boyutuna dikkat çekilmektedir.

5.2. Hikâyede Zaman

Bir anlatıyı gösterge bilimsel çözümleyebilmek için sadece “uzamdan” söz etmek yetmez. Aynı zamanda eylemlerin oluşumu açısından “zamandan” da söz etmek gerekir. Bu açıdan bakıldığında kesitlerde verilen temel anlatı izlenceleriyle diğer anlatı izlencelerin zaman açısından tutarlı olduğu ve örtüştüğü görülmektedir. Giriş ve son bölümlerinde hikâyenin anlatıcının kip olarak geçmiş zaman kipleri kullanması hikâyeye özelliklerine uyulduğunu göstermektedir (Özdarıcı, 2011: 379).

“Oğuz zamanında Usun Koca derler bir kişi var idi, ömründe iki oğlu var idi. Büyük oğlunun adı Eğrek idi. Cesur, deli80, güzel yiğit idi. Bayındır Han'ın sohbetine ne zaman istese getirdi. Beyler beyi olan Kazan'ın divanında buna hiç kapı baca yoklu. Beyleri çiğneyip Kazan'ın önünde otururdu. Kimseye iltifat eylemezdi.” (Anonim, 2007: 163).

Kesitlerdeki izlenceler, zaman açısından birbirini izleyen doğru bir düzen içinde verilmiş ve zamanda geriye dönüşler ve ara bilgilere rastlanmamıştır. Kısacası ana izlençe ve yan izlenceler aynı anda gerçekleşmektedir. Bu hikâyedeki eyleyenleri zaman ve uzam açısından şu şekilde gösterilebilir:

Tablo 1. Eyleyenlerin Zaman ve Uzam Açısından gösterimi

TEMEL EYLEYENLER (KİŞİLER)	ZAMAN	UZAM	İŞLEV
Seyrek Eğrek Kara Tekür Uşun Koca	Oğuz zamanı	-Oğuz Diyarı -Alınca	Kahramanlık

Şekil 6. Eyleyenlerin Zaman ve Uzam Açısından gösterimi (Kıran; Kıran (Eziler), 2007; 183)

Görüldüğü gibi bu anlatıda çok karmaşık bir yapı göze çarpmaktadır. Olaylar bir düzen içinde verilerek konunun (işlevin) önemine vurgu yapılmaktadır.

6. SONUÇ

Bu çalışmada Dresden nüshasına göre Dede Korkut hikâyelerinin altıncı sırasında yer alan “Uşun Koca Oğlu Seyrek Destanı'nın” Greimas'ın gösterge bilimsel “eyleyenler modeline” göre yüzey yapısına ve derin yapısına göre nasıl çözümlenebileceği gösterilmeye çalışılmıştır. A. J. Greimas, “anlamın söyleme değişik ögelerin eklenmesiyle, derin yapılardan başlayarak, yüzey yapılarla birleşerek oluştuğunu (Kıran; Kıran (Eziler), 2007; 183)” ifade ettiğinden bu çalışmanın da bir anlam ve anlamlandırma aşamasından oluştuğu düşüncesinden yola çıkarak hikâyenin içindeki olgular, tutarlı ve dizgeli bir biçimde verilmiştir. İlk önce yüzeysel yapıdaki anlatsal düzeyi açıklayabilmek için hikâyeye 5 kesite ayrılarak bu düzeyde eyleyenler şemasına bağlı kalınarak ortaya çıkan davranışlar (edimler) ve ilişkiler gösterilmiştir. Daha sonra hikâyenin derin yapısını daha iyi açıklayabilmek için mantıksal-anlamsal düzeyde anlatının temel mantığını belirleyen

karşıtlıklar belirlenerek gösterge bilimsel dörtgen aracılığıyla görsel bir biçimde şekillendirilmiştir. Gösterge bilimsel dörtgen sayesinde hikâyenin anlam boyutunun çok aşamalı bir dizge olduğu ve bu zengin yapının yöntemli bir yaklaşımla tutarlı ve bütüne yönelik bir çözümlemeyle betimlenebileceği gösterilmeye çalışılarak en son aşamada yüzeysel yapının ikinci aşamasını oluşturan betisel –izleksel düzey çözümlenerek kişi, zaman ve uzam kavramlarına açıklık getirilmiştir. Bu açıklamalara göre çözümlemeye şu sıra izlenmiştir:

Tablo 2. Yüzeysel ve Derin Yapı Çözümlemesi

YÜZEYSEL YAPI	1. ANLATISAL DÜZEY 2. BETİSEL-İZLEKSEL DÜZEY
DERİN YAPI	3. ANLAMSAL DÜZEY (Gösterge bilimsel Dörtgen)

Şekil 7. Yüzeysel ve Derin Yapı Çözümlemesi (Kıran; Kıran (Eziler), 2007; 183)

Böylece önce somut olarak yüzeysel yapıda yer alan anlatısal düzey, daha sonra anlamı daha iyi pekiştirebilmek için derin yapının soyut aşamasını oluşturan anlamsal düzey (gösterge bilimsel dörtgen), son olarak yine yüzeysel yapının bir alt aşamasını oluşturan betisel-izleksel düzey çözümleme de esas alınmıştır. söylemin anlatı ve betisel boyutunu yüzeysel yapı kapsar. Bu durumda belirlenen ilişkiler çerçevesinde derin yapıda temel anlam öğelerinin çözümlenmesine gidilir (Öztoğat, 2004; 152). Bu açıklamalar ışığında gösterge bilim; bu hikâyede ortaya çıkan temel anlamla, gerçek hayata gönderimleri daha açık okumamıza yardımcı olarak metnin yüzeysel ve derin yapısındaki zenginliğini ortaya çıkarmaktadır.

İncelenen hikâye de epik destan niteliğindeki Oğuz Türklerinin sözlü gelenek ürünleri olduğundan bu hikâye de, bey olmak ve kardeşini kurtarmak için kahramanlık gösterme ve sonuçta evlenip nesli türetme süreçlerini ifade eden göstergelere dayalı bir anlatı göze çarpmaktadır.

KAYNAKÇA

- Altunkaya, Hatice (2012). “‘Beyhude Ömrüm’ Adlı Hikâyenin Greimas’ın Eyleyenler Modeline Göre İncelenmesi”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/4, Fall 2012, p. 761-771, Ankara-Turkey.
- Anonim (2007). *Dede Korkut’tan Çocuklara Seçme Hikâyeler*, Ankara: Elips Kitap.
- Barthes, R. (Çev.) Rifat M – Rifat S. (2009). *Göstergebilimsel Serüven*, İstanbul, YKY.
- Caferoğlu, A. (1972). “Türklerde Av Kültü ve Müessesesi”, *VII. Türk Tarih Kongresi Tebliğleri*, c. 1.
- Eziler, Kıran, A. ve KIRAN Z. (2000). *Yazınsal Okuma Süreçleri*, Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Greimas, A.J. (1983) *Du Sens II*, Paris: Seuil.
- Gürçay, S. (2016). “Duha Koca Oğlu Deli Dumrul” Hikâyesinin Göstergebilimsel Açından İncelenmesi Kahraman-Yücel Dağlı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. *Aydın Türklük Bilgisi*, 2(3), 23-48.
- Kıran, A. (Ed.). (2003). *Günümüz dilbilim çalışmaları*. Multilingual.
- Kıran, Z. ve Kıran, A., (2006). *Dilbilime Giriş (3. baskı)*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Kıran, A. ve Kıran, Z.(2007). *Yazınsal Okuma Süreçleri*, 3.
- Kuzu, T. S. (2004). Greimas’ın Eyleyenler Modeli’nin, Bir Durum-Kesit Öyküsündeki İşlerliğine İlişkin Göstergebilimsel Çözümleme Denemesi. *Dil Dergisi*, (124), 34-52.
- Özbay M. ve Karakuş Tayşi E. (2011). Dede Korkut Hikâyelerinin Türkçe Öğretimi ve değer aktarımı açısından önemi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*,1(1),21-31.
- Özdarıcı, Ö. (2011). “Anlatı Tekniği Açısından Duha Koca oğlu Deli Dumrul Destanını Bir Çözümleme Denemesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 4, s. 16.
- Öztoğat, N. (2004). “Göstergebilimsel Bir Okuma: Germinal”, *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 2, s. 151-168.
- Rifat, M. (2009). *Göstergebilimin ABC’si*, İstanbul: Simavi Yayınları.

Üstünova, K. (2008). “Dede Korkut Kitabını Oluşturan Destanlardaki Ortak Özellikler”, Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or turkic, 3(1), ss: 138- 144.

Yücel, Tahsin (1979). *Anlatı Yerlemleri*. İstanbul: Oda Yayınları.